

ПРОЦЕЊИВАЊЕ ПРОФЕСИОНАЛНЕ НЕОДЛУЧНОСТИ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ УЧЕНИКА ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА

Миша Шешум¹, Надежда Димић², Љубица Исаковић²

¹МУП РС, Београд, Србија

²Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и
рехабилитацију, Београд, Србија

**mia.sesum@mup.gov.rs*

Апстракт

У раду се испитује повезаност између професионалне неодлучности глувих и наглувих ученика и пола, узраста, броја година школовања, степена оштећења слуха, примарног начина комуникације и општег школског успеха на крају полугодишта. Узорак је чинило 97 глувих и наглувих ученика седмог и осмог разреда основне и свих разреда средње школе који се школују у школама за глуве и наглуве на територији Србије. Употребљена је Осипова (Osipow, 1980) *Скала за процену одлучности у доношењу професионалних одлука* као инструмент који је, за потребе овог истраживања, прилагођен когнитивним и језичким могућностима глувих и наглувих ученика. Резултати истраживања који су добијени након извршене анализе података указују на повезаност професионалне неодлучности глувих и наглувих ученика са бројем година школовања, узрастом и општим школским успехом, док није потврђена корелација пола, степена оштећења слуха и примарног начина комуникације са професионалном неодлучношћу испитаника.

Кључне речи: професионална неодлучност, професионални развој, глуви и наглуви ученици, оштећење слуха, професионална зрелост.

THE ASSESSMENT OF CAREER INDECISION OF DEAF AND HARD OF HEARING PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract

This study examines the connection between career indecision of deaf and hard of hearing students and gender, age, the number of school years completed, the level of hearing impairment, the primary mode of communication and general performance at school at the end of a school term. The sample was comprised of 97 deaf and hard of hearing students attending seventh and eighth grades of primary school as well as all

grades of secondary school who are educated in special schools for deaf and hard of hearing on the territory of Serbia. Osipow's (Osipow, 1980) "Career Decision Scale" was used as the instrument, which was adjusted to cognitive and linguistic abilities of deaf and hard of hearing students for the purpose of this study. The results which the study gave following the data analysis point to the connection between career indecisiveness of deaf and hard of hearing students and the number of school years completed, age and general performance at school, while the correlation between gender, the level of hearing impairment and the primary mode of communication and career indecision of the examinees has not been confirmed.

Key words: career indecision, career development, deaf and hard of hearing students, hearing impairment, career maturity

УВОД

Професионална одлучност дефинише се као способност да се донесу одлуке у вези са професијом (Super & Jordaan, 1973). Конструкт професионалне неодлучности користи се за дефинисање проблема које појединци имају у доношењу одлука везаних за професионални аспект функционисања (Slaney, 1988). Према Моргану и Несу (Morgan & Ness, 2003), професионална неодлучност подразумева недовољну спремност за доношење одлука у вези са професијом и недовољну или лошу информисаност о професијама и кретањима на тржишту рада. Гинзберг и сарадници (Ginzberg, Ginsburg, Axelrad & Herman, 1951) неодлучност сматрају одступањем у процесу професионалног одлучивања која је изазвана мањком знања, вештина, свести и способности за обављање задатака. Повишена професионална неодлучност омета и успорава процесе професионалног развоја и планирања (Betz & Vuyten, 1997; Luzzo, 1993). Процењивање професионалне неодлучности подразумева препознавање тешкоћа које ометају процес одлучивања (Osipow & Fitzgerald, 1996).

Технолошки напредак и опште промене на глобалном тржишту рада на различите начине утичу на живот појединаца и читавих заједница, а самим тим и на избор професије (Barker & Kellen, 1998). У савременом добу науке и технологије успоставља се на стотине занимања за која појединац може да се определи. Самим тим, избор жељене професије постаје тежак и сложен посао, те представља есенцијално питање у животу сваког адолесцента (White, 2007).

Нису сви људи у стању да лако доносе професионалне одлуке. Пре него што се одлуче за одређену професију, многи искусе епизоде неодлучности (Fouad, 1994; Tinsley, 1992). Иако су неки млади у стању да одлучују лако и без оптерећења, већина се при одлучивању суочава са тешкоћама, а многи имају потребу и за професионалном помоћи. Због тога се једним од најзначајнијих циљева професионалног саветовања сматра унапређење способности професионалног

одлучивања клијената путем помагања у превазилажењу тешкоћа које се током тог процеса могу јавити (Gaff, Krausz & Osipow, 1996).

Професионално одлучном особом може се сматрати особа која је свесна потребе за одлучивањем и вољна и способна да донесе исправну професионалну одлуку. Ипак, с обзиром на сложеност процеса професионалног одлучивања, велики број људи је далеко од овог описа. Гаф и сарадници (Gaff, Krausz & Osipow, 1996) истичу да проблеми са којима се појединци суочавају приликом професионалног одлучивања, уколико се не реше на време, могу довести до два очекивана исхода: до немогућности доношења одлуке и до доношења погрешне одлуке, те да препознавање ових проблема представља неопходно полазиште за рад са особама које имају тешкоће у професионалном одлучивању. Гринхаус, Колинс и Шо (Greenhaus, Collins & Shaw, 2003) истичу да је професионалну неодлучност потребно што раније превазићи јер би у супротном могла представљати проблем током читавог професионалног живота.

Истраживања професионалне неодлучности глувих и наглувих ученика

Резултати истраживања у којима су учествовали ученици са ометеношћу указују на то да они исказују већу професионалну неодлучност него типични вршњаци (Biller, 1988; Fafard & Haubrich, 1981; Hitchings et al., 1998). Малобројне су студије које су проучавале професионалну неодлучност код глувих и наглувих ученика. На основу резултата истраживања које је спровео Кинг (King, 1992), у којем је учествовао 71 глуви и наглуви ученик који се школује у школама за глуве и наглуве, као и група ученика без проблема са слухом, закључено је да су обе групе испитаника испољиле приближну професионалну неодлучност. Резултати истраживања из седамдесетих година прошлог века (Kersting, 1978; Munson & Miller, 1979) указују на то да се велики број глувих средњошколаца и студената не осећа спремнима за доношење одлука у вези са професијом. Шрудл је (Schroedel, 1991) утврдио да школско особље сматра да ови ученици нису довољно професионално компетентни и да нису спремни да доносе ваљане изборе у вези са професијом. У истраживању истог аутора, оном из 1992. године, 61% ученика је од стране наставника и саветника процењено као недовољно информисано у погледу разних професија, а 40% ученика сматрају несвесним сопствених способности и интересовања. Панч и сарадници (Punch et al., 2004) сагласни су са резултатима овог истраживања и сматрају да, иако су професионална зрелост и одлучност од пресудне важности за избор занимања глувих и наглувих ученика, они постижу слабије резултате приликом испитивања, укључујући и нижи ниво информисаности о професијама, као и свести о сопственим способностима. Прегледом представљених налаза студија уочава се да је по-

вишена професионална неодлучност глувих и наглувих ученика проблем који је константно присутан још од првих истраживања овог значајног конструкта, на чије су постојање указали налази аутора који су деловали у различитим периодима и културалним контекстима.

Оснаживање у погледу одлучности у доношењу професионалних одлука веома је значајно за целокупан професионални развој глувих и наглувих ученика. С обзиром на то да је избор адекватног занимања од кључног значаја за глуве и наглуве ученике, те да се постигнути ниво професионалне одлучности ученика сматра значајним фактором који доприноси процесу избора професије, као и да су истраживања која су проучавала професионалну неодлучност глувих и наглувих ученика дефицитарна, сматрали смо да је важно посветити се испитивању овог значајног конструкта код глувих и наглувих ученика.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ

Циљ истраживања био је испитати повезаност између пола, узраста и броја година школовања, степена оштећења слуха, примарног начина комуникације и општег успеха ученика на крају полугодишта и професионалне неодлучности глувих и наглувих ученика.

Хипотезе

Из постављеног циља произашле су хипотезе истраживања, чија је формулација последица недостатка резултата претходних истраживања на тему професионалне неодлучности код глувих и наглувих ученика:

X1. Не постоји повезаност између пола и професионалне неодлучности испитаника;

X2. Не постоји повезаност између степена оштећења слуха и професионалне неодлучности испитаника;

X3. Не постоји повезаност између узраста и броја година школовања и професионалне неодлучности испитаника;

X4. Не постоји повезаност између примарног начина комуникације и нивоа професионалне неодлучности испитаника;

X5. Не постоји повезаност између општег успеха на крају полугодишта и професионалне неодлучности испитаника.

Узорак

Испитивање је извршено на узорку од 97 глувих и наглувих ученика и обављено је у школама: „Стефан Дечански” у Београду, „Радивој Поповић” у Земуну, „Јован Поповић” и „Милан Петровић”

у Новом Саду, Школи са домом ученика оштећеног слуха у Јагодини, Школи за глуве и наглуве ученике у Крагујевцу и Школи „Бубањ” у Нишу.

У односу на пол, обухваћен је 51 (53%) испитаник мушког и 46 (47%) испитаника женског пола. У односу на школски узраст, био је 41 (42%) ученик основних и 56 (58%) ученика средњих школа. У зависности од степена оштећења слуха, према класификацији Светске здравствене организације, било је 25 (26%) ученика са лаким и умереним оштећењем слуха, 32 (33%) са умерено тешким и тешким оштећењем слуха и 40 (41%) са дубоким оштећењем слуха. У односу на примарни начин комуникације, био је 41 (42%) испитаник који примарно комуницира оралним говором, 30 (31%) испитаника који примарно за комуникацију користе знаковни језик и 26 (27%) испитаника који користе тоталну комуникацију. У односу на општи успех на крају претходног полугодишта, било је 12 (12%) ученика који су остварили добар успех, 32 (33%) врлодобра ученика и 53 (55%) одлична ученика.

Инструмент истраживања

У истраживању смо користили инструмент *Скала за процену одлучности у доношењу професионалних одлука / Career Decision Scale – CDS* (Osipow, 1980). Скала је намењена ученицима старијег основношколског узраста и средњошколског узраста, и конструисана је са циљем да препозна препреке које отежавају ученицима доношење одлука у вези са професијом. Скала садржи 16 тврдњи које се односе на ученикова интересовања и осећања у вези са избором будуће професије, као и познавање сопствених способности и могућности њихове примене у професионалној сфери. У оригиналној верзији упитника одговори испитаника градирано су у виду четворостепене скале Ликертовог типа, а од испитаника се захтева да искажу у којој се мери слажу са тврдњама које садржи скала. Због специфичности когнитивног функционисања популације која је чинила узорак истраживања, и након језичког прилагођавања ставки скале могућностима глувих и наглувих ученика, уместо градативних одговора, ученицима је понуђено да се одлуче за алтернативни избор („Тачно” или „Нетачно”). Специфичности когнитивног функционисања глувих и наглувих ученика које је било неопходно уважити приликом језичког прилагођавања инструмента, које су директно условљене оштећењем слуха и последично језичким дефицитима, односе се на слабу развијеност апстрактног мишљења, умањену способност антиципације временски удаљених појава, као и непотпуно разумевање комплексних градативних односа (Davis & Silverman, 1970; Marschark, 1993). Сва потенцијално нејасна, апстрактна питања, питања која садрже нискофреквентне термине, глаголске начине и сложена гла-

голска времена језички су упрошћена избором пријемчивијих термина и реченичних конструкција, уз нарочиту пажњу усмерену ка задржавању изворног семантичког садржаја. Одговори испитаника оцењивани су са једним поеном или 0 поена и збрајани, а укупна постигнућа испитаника указују на индекс неодлучности (већи број остварених поена упућује на већу одлучност).

Услови истраживања

Испитивање је обављено у мањим групама ученика (3–5), у школским кабинетима. Изводило се током дана, у преподневној и поподневној смени. Пре почетка рада ученицима су давана прецизна упутства и објашњења, а са одговарањем на питања почињало се тек када смо се уверили да је разумевање потпуно. При давању упутстава за рад коришћен је усмени говор и знаковни језик.

Обрада података

Анализа података извршена је применом статистичког пакета за обраду података SPSS 14.0. Израчунате су аритметичке средине – АС (мера централне тенденције) и стандардне девијације – СД (мера варијабилности). Повезаност међу варијаблама утврђивана је израчунавањем Пирсоновог коефицијента корелације. Унутаргрупне и међугрупне разлике провераване су применом једнофакторске анализе варијансе.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Табела 1. Разлике у просечним постигнућима испитаника оба пола на тесту процене професионалне одлучности (CDS)

	N	Min.	Max.	AS	SD	F	df	p
Ученици	51	3	13	7,63	2,19	2,79	1,95	0,098
Ученице	46	4	13	8,41	2,45			

На тесту процене професионалне одлучности ученице су постигле боље просечне резултате од ученика, што указује на већу неодлучност мушких испитаника, иако статистичка значајност резултата није утврђена. Ниједан испитаник није обележио више од 13 одговора (од могућих 16), нити мање од 3 у групи ученика и 4 у групи ученица. Стандардна девијација виша је код ученица, а укупно просечно постигнуће обе групе испитаника приближно је половини максимално могућих поена на тесту.

Табела 2. Разлике у просечним постигнућима испитаника категорисаних према критеријуму степена оштећења слуха на тесту процене професионалне одлучности

	N	Min.	Max.	AS	SD	F	df	p
Лако и умерено оштећење	25	4	13	8,44	2,43			
Умерено тешко и тешко оштећење	32	3	12	7,69	2,35	0,73	2,94	0,486
Дубоко оштећење	40	4	13	7,98	2,28			

Највећу професионалну одлучност на тесту CDS исказали су испитаници са лаким и умереним оштећењем слуха, док је у групи испитаника са умерено тешким и тешким оштећењем слуха забележена највећа неодлучност. Укупна постигнућа испитаника прилично су изједначена, што је потврђено применом *post-hoc* тестова, на основу којих је утврђено да нема статистички значајних разлика између постигнућа група испитаника. Стандарда девијација за резултате свих група испитаника креће се у распону од 2,28 до 2,43.

Табела 3. Корелације резултата на тесту CDS са узрастом и бројем година школовања испитаника

	Узраст	Број година школовања
CDS	0,39**	0,53**

** Корелација је значајна на нивоу 0,01

Увидом у резултате статистичких анализа приказаних у Табели 3, може се закључити да су корелације постигнућа на тесту CDS са узрастом и бројем година школовања испитаника значајне на нивоу 0,01.

Јачи интензитет позитивне везе уочен је између броја година школовања и укупног постигнућа на тестовима него између хронолошког узраста испитаника и постигнутих резултата.

Табела 4. Разлике у просечним резултатима испитаника у односу на доминантни начин комуникације на тесту CDS

	N	Min.	Max.	AS	SD	F	df	p
Орални говор	41	4	13	8,24	2,36			
Знаковни језик	30	3	13	7,93	2,50	0,46	2,94	0,635
Тотална комуникација	26	4	12	7,69	2,13			

На тесту којим се процењује професионална одлучност ученици који примарно комуницирају усменим говором постигли су највише просечних поена, а ученици који за споразумевање користе то-

талну комуникацију исказали су највећи индекс неодлучности. Кроз накнадну проверу података путем *post-hoc* тестова нису утврђене разлике у постигнућима група испитаника које се могу сматрати статистички значајнима.

Табела 5. Разлике у просечним резултатима испитаника на тесту CDS у односу на успех испитаника на крају првог полугодишта

	N	Min.	Max.	AS	SD	F	df	p
Добар успех	12	4	9	6,42	1,68			
Врлодобар успех	32	3	13	7,69	2,42	4,86	2,94	0,010
Одличан успех	53	4	13	8,55	2,25			

Најбољи резултати на тесту CDS забележени су код ученика који су на крају полугодишта остварили одличан општи успех, а најслабији код ученика који су полугодиште завршили са добрим успехом. Разлике у постигнућима група ученика су статистички значајне и указују на то да је професионална одлучност у позитивној корелацији са општим школским успехом ученика.

ДИСКУСИЈА

Одлучивање о будућој професији представља веома сложен и значајан поступак за младе људе. У савременом добу науке и технологије успоставља се на стотине занимања за која појединац може да се определи. Самим тим, избор жељене професије постаје тежак и сложен посао и представља есенцијално питање у животу сваког адолесцента (White, 2007). Избор будућег занимања може бити значајно отежан појавом неодлучности у доношењу професионалних одлука.

Утврђивање нивоа професионалне неодлучности ученика веома је значајно за процес професионалне оријентације. Препознавање појединачних тешкоћа које спречавају појединца да ефикасно одлучује значајна је етапа у пружању неопходне помоћи. У овом раду је испитивана професионална неодлучност глувих и наглувих ученика основних и средњих школа који се школују у школама за глуве и наглуве.

Резултати који су добијени на основу овог истраживања указују на то да су испитаници мушког пола, остваривши нижа просечна постигнућа на тесту CDS, исказали већи степен професионалне неодлучности од испитаница. Ипак, иако се опажа да су ученице исказале већи ниво професионалне одлучности, статистичка значајност ових резултата није утврђена, што наводи на потврђивање прве постављене хипотезе истраживања.

Разлике у просечним постигнућима испитаника категорисаних према критеријуму степена оштећења слуха на тесту процене профе-

сионалне неодлучности које су приказане у Табели 2 указују на то да су најбоље резултате остварили ученици са лаким и умереним оштећењем слуха, док су најслабија постигнућа испољена код ученика који припадају групи са умерено тешким и тешким оштећењем слуха. С обзиром на то да су испитаници са најмањим оштећењем слуха остварили најбоља постигнућа, а испитаници са најтежим оштећењем слуха постигли боље резултате на тесту од испитаника који припадају групи са умерено тешким и тешким оштећењем слуха, као и да испољене разлике у постигнућима нису статистички значајне, друга постављена хипотеза истраживања може се сматрати потврђеном.

Следећи задатак истраживања био је да се испита повезаност између узраста и броја година школовања и професионалне одлучности глувих и наглувих ученика који се школују у сегрегационим условима. На основу спроведених статистичких анализа, уочава се да је испољена јака повезаност између узраста и професионалне неодлучности глувих и наглувих ученика, као и између професионалне неодлучности и броја година школовања ученика. Обе корелације значајне су на нивоу 0,05, а јачи интензитет позитивне везе утврђен је између професионалне неодлучности и броја година школовања ученика, што указује на већи значај школског у односу на хронолошки узраст глувих и наглувих ученика за статус професионалне одлучности. Ови налази недвосмислено наводе на одбацивање треће постављене хипотезе истраживања.

Тотална комуникација односи се на симултано комуницирање глувих и наглувих особа и говорним и знаковним језиком, у односу на индивидуалне могућности комуникатора, и сматра се најефикаснијим начином комуницирања због коришћења и визуелног и аудитивног канала комуникације. Постигнућа глувих и наглувих ученика на тесту процене професионалне одлучности указују на то да су ученици који у споразумевању користе тоталну комуникацију исказали највећи ниво професионалне неодлучности од свих група испитаника, док су се ученици који примарно комуницирају усменим говором показали као најодлучнији. За објашњење оваквих резултата може послужити основана претпоставка да ученици који примарно комуницирају усменим говором углавном припадају групи испитаника са најмањим оштећењем слуха, који су на тесту и остварили најбоља постигнућа. Ипак, будући да није утврђена статистичка значајност добијених резултата, четврта постављена хипотеза истраживања сматра се потврђеном.

Последњи задатак истраживања односио се на утврђивање повезаности између професионалне неодлучности и општег успеха ученика на крају полугодишта. Будући да су највиша постигнућа на тесту остварили одлични ученици, а највећу неодлучност исказали ученици са постигнутим добрим успехом, те да су тиме резултати

истраживања у потпуности демантовали почетне претпоставке истраживача о неповезаности општег школског успеха са статусом професионалне неодлучности ученика, пета хипотеза истраживања је одбачена. Позитивна веза између професионалне неодлучности и опште школске успешности ученика јасно је уочљива и статистички значајна ($p = 0,010$).

Резултати овог истраживања који указују на то да се разлике у нивоима професионалне неодлучности између испитаника различитих полова не могу сматрати значајним у сагласју су са налазима светских истраживача који су емпиријски потврдили да професионална неодлучност није полно условљена (Bergeron & Romano, 1994; Salami, 2001), а супротстављају се налазима других истраживача који закључују да полне разлике имају значајан утицај на ефикасност професионалног одлучивања (Vondracek et al, 1995; Agyropoulou & Sidiropoulou-Dimakakou, 2006; Betz, Taylor, 2000, Ranhotra, 1996; Rojewski & Hill, 1998; Patton, Creed, 2001). Повезаност професионалне неодлучности са школским и хронолошким узрастом испитаника, коју је утврдио Хартунг са сарадницима (Hartung et al., 2005) на основу студије у којој су учествовали испитаници без слушног оштећења, потврђена је и у нашем истраживању, што указује на стабилну корелацију професионалне неодлучности са школским и хронолошким узрастом, и код глувих и наглувих, и код ученика који чују.

Недостатак нашег истраживања представља скроман теоријски оквир који се односи на професионалну неодлучност глувих и наглувих ученика, што је директна последица веома малог броја истраживања ове проблематике на поменутој популацији. Чињеница да је ово прво истраживање професионалне неодлучности глувих и наглувих ученика које је обухватило све ученике завршних разреда основне и свих разреда средње школе који се школују у свим школама за глуве и наглуве у Србији несумњиво доприноси релевантности добијених резултата и представља помак у проучавању ове значајне, али истраживачки заостављене теме.

ЗАКЉУЧАК

На основу добијених резултата истраживања може се закључити да постоји повезаност између професионалне неодлучности глувих и наглувих ученика који се школују у сегрегационим условима са бројем година школовања, узрастом и општим школским успехом, док статистички значајне корелације пола, степена оштећења слуха, примарног начина комуникације и професионалне неодлучности ученика нису потврђене. Добијени резултати могу послужити као полазиште за осмишљавање и стварање интервенционих програма у циљу превазилажења проблема професионалне неодлучности код глувих и наглувих ученика основних и средњих школа.

С обзиром на то да је одређени степен професионалне одлучности неопходан за избор адекватне професије и да висок ниво професионалне неодлучности може отежати, чак и онемогућити, доношење професионалних одлука, што може значајно утицати на будући професионални развој, као и личну и професионалну сатисфакцију и економске прилике глувих и наглувих особа, неопходно је кроз наставне и ваннаставне активности систематично и непрестано радити на развијању професионалне одлучности глувих и наглувих ученика. Будући да оштећење слуха представља околност која може значајно утицати на професионални развој глувих и наглувих ученика, те да је велики број ових ученика који се школују у сегрегационим условима током школске године смештен у ученичким домовима и тиме физички одвојен од примарне породице која представља значајан чинилац професионалног развоја, правилно осмишљене и спроведене наставне и ваннаставне активности које ће бити усмерене на развој професионалне одлучности постају област деловања која је од непроцењивог значаја у образовно-васпитном раду са глувим и наглувим ученицима.

ЛИТЕРАТУРА

- Agyropoulou, K. & Sidiropoulou-Dimakakou, D. (2006). Applications of self-efficacy theory to the understanding career decision-making of higher education students. From http://www.svbasp.ch/kongress/data/docs/argyropoulou_01.pdf.
- Barker, J., & Kellen, J. (1998). Career planning: A developmental approach, *Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ*.
- Bergeron, L. M. & Romano, J. L. (1994). The relationships among career decision-making self-efficacy, educational indecision, vocational indecision and gender. *Journal of College Student Development*, 35, 19–35.
- Betz, N. E. & Voyten, K. (1997). Efficacy and outcome expectations influence career exploration and decidedness. *The Career Development Quarterly*, 46, 179–189.
- Betz, N. E. & Taylor, K. M. (2000). *Manual for the career decision self-efficacy scale (CDMSE) and CDMSE-short form*. Columbus, Ohio: The Ohio State University.
- Biller, E. F. (1988). Career decisions-making attitudes of college students with learning disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 6, 14–20.
- Davis, H., Silverman, S.R. (1970). *Hearing and Deafness*. Holt, Rinehart & Winston of Canada Ltd; 3rd Revised edition
- Fafard, M., & Haubrich, P. A. (1981). Vocational and social adjustment of learning disabled young adults: A follow-up study. *Learning Disability Quarterly*, 4, 122–130.
- Fouad, N. A. (1994). Annual review 1991-1993: Vocational choice, decision-making, assessment, and indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 125–176.
- Gaff, I., Krausz, M., Osipow, H. S. (1996). A Taxonomy of Difficulties in Career Decision Making. *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 43, No. 4, 510–526.
- Ginzberg, E., Ginsburg, S.W., Axelrad, S., Herman, J.L. (1951). *Occupational choice: An approach to a general theory*. New York: Columbia University Press.
- Greenhaus, J.H., Collinss, K.M. Shaw, J.D. (2003). The relation between work–family balance and quality of life. *Journal of Vocational Behavior* 63, 510–531.

- Hartung, P. H., Porfeli, E. J., & Vondracek, F. W. (2005). Child vocational development: A review and reconsideration. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 3, 385–419.
- Hitchings, W. E., Luzzo, D. A., Retish, P., Horvath, M., & Ristow, R. S. (1998). Identifying the career development needs of college students with disabilities. *Journal of College Student Development*, 39, 23–32.
- Kersting, J. L. (1978). *Readiness of hearing-impaired students to select a major upon entering a postsecondary technical college*. Presented at the mini-convention, NTID at RIT, Rochester, NY.
- King, S. (1992). The career development of young people with hearing impairments. In T. N. Kluwin, D. F. Moores, & M. G. Gaustad (Eds.), *Toward effective public school programs for deaf students (217–237)*. New York: Teachers College Press.
- Luzzo, D. A. (1993). Value of career decision-making self-efficacy in predicting career decision-making attitudes and skills. *Journal of Counseling Psychology*, 40, 194–199.
- Marschark, M. (1993). *Psychological Development of Deaf Children*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Morgan, T., & Ness, D. (2003). Career decision making difficulties of first year students. *The Canadian Journal of Career Development*, 2, 33–37.
- Munson, H. L., & Miller, J. K. (1979). *Mainstreaming secondary level deaf students into occupational education*. Report of U.S. Office of Education. Rochester, NY: University of Rochester.
- Osipow, S. H., & Fitzgerald, L. F. (1996). *Theories of career development (4th ed.)*. Boston: Allyn & Bacon.
- Osipow, S.H. (1980). *Manual for the career decision scale*. Columbus, OH: Marathon Consulting & Press.
- Patton, W. & Creed, P. A. (2001). Developmental issues in career maturity and career decision status. *The Career Development Quarterly*, 49, 336–351.
- Punch, R., Hyde, M. & Creed, P. A. (2004). Issues in the school-to-work transition of hard of hearing adolescents. *American Annals of the Deaf* 149(1), 28–38.
- Ranhotra, K.S. (1996). *Career decision making as related to career maturity, intelligence, self concept, family environment and academic achievement at the +2 stage*. Unpublished doctoral dissertation, Panjab University, Chandigarh.
- Rojewski, J. W., & Hill, R. B. (1998). Influence of gender and academic risk behavior on career decision making and occupational choice in early adolescence. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 3, 265–287.
- Salami, S. O. (2001). Psychological correlates of career indecision among secondary school adolescents. *Nigerian Journal of Applied Psychological*, 6(2), 116–125.
- Schroedel, J. (1991). Improving the career decisions of deaf seniors in residential and day high schools. *American Annals of the Deaf*, 136(4), 330–338.
- Slaney, R. B. (1988). The assessment of career decision making. In W. B. Walsh & S. H. Osipow (Eds.), *Career decision making (pp. 33–76)*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Super, D. E., & Jordaan, J. P. (1973). Career development theory. *British Journal of Guidance and Counselling*, 1, 3–16.
- Tinsley, H. E. A. (1992). Career decision making and career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 41, 209–211.
- Vondracek, F. W., Schulenberg, J. E., Skorikov, V., Gillespie, L. K., & Wahlheim, C. (1995). The relationship of identity status to career indecision during adolescence. *Journal of Adolescence*, 18, 17–29.
- White, P. (2007). *Education and career choice: A new model of decision making*. London: Palgrave Mcmillan.

THE ASSESSMENT OF CAREER INDECISION OF DEAF AND HARD OF HEARING PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Mia Šešum¹, Nadežda Dimić², Ljubica Isaković²

¹Ministry of Interior, Belgrade, Serbia

²University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation,
Belgrade, Serbia

Summary

Career decision-making is a very complex and significant process for young people. In the modern age of science and technology, hundreds of occupations which an individual may choose emerge. Indecisiveness is a development stage which individuals may go through in the decision-making process. Career indecision is closely connected to the construct of career maturity and it is considered to be one of its indicators. It is a development problem within the process of reaching career maturity, which is the result of insufficient insight into one's own abilities and being inadequately informed on the world of occupations. The identification of individual difficulties which prevent an individual from efficient decision-making is a significant stage in rendering necessary assistance. The establishing of the level of career indecision of students is very important for career orientation process.

The aim of our study was to examine the connection between gender, age and the number of school years completed, the level of hearing impairment, the primary mode of communication and general performance at school at the end of a school term and career indecision of deaf and hard of hearing students.

The study was carried out at 7 school for deaf and hard of hearing on the territory of Serbia, on a sample comprising of 97 deaf and hard of hearing students in the final grades of primary school and in all grades of secondary school.

The instrument we used in the study was the Career Decision Scale-CDS (Osipow, 1980). Following the analysis conducted, the obtained results point to the connection between career indecision of deaf and hard of hearing students and the number of school years completed, age and general performance at school, while the correlation between gender, the level of hearing impairment and the primary mode of communication and career indecisiveness of the examinees has not been confirmed. The results obtained may serve as a starting point for creating intervention programmes with a view of overcoming problems of career indecision with deaf and hard of hearing primary and secondary school students.